

Hanne Leth
Andersen

Direktør, professor, ph.d.
CBS Learning Lab
cfuhla@hum.au.dk

Sproghistorie i gymnasieskolen

“Sproghistorie er en omfattende disciplin; den beskæftiger sig ikke blot med sprogformernes forandring og ordforraadets ændringer, men også sprogbrugen (dialekter og stillag), sprogets forhold til samfundet og dets paavirkninger fra andre sprog” (Karl Martin Nielsen 1965).

Efter på denne måde at have konstateret at sproghistorie er et mangfoldigt og tværfagligt område, konkluderer den mangeårige sproghistorieunderviser Karl Martin Nielsen, at det ikke er muligt at komme igennem det hele, og at han i sin undervisning derfor vil koncentrere sig om det som af mange før og siden er blevet regnet for disciplinens egentlige område og metode, nemlig den centrale historiske form- og lydlære.

Det er ikke desto mindre den ofte udeladte bredde i sproghistorien der kan have fascinationskraft for unge mennesker i dag. Det er altid sådan at når sproget er emnet, kan der være mange fag på spil, idet fag karakteriseres såvel ved områdets afgrænsning som ved de metoder eller tilgange der anvendes for at forstå det (jf. Winsløw 2006). Området for sproghistoriske granskninger er normalt forandringer som kan finde sted inden for alle områder af sproget: pragmatik, samtale- eller tekstopbygning, syntaks, ordforråd og fonetik. I sidste halvdel af det 20. århundrede var sproghistorien præget af den strukturalistiske tilgangs interesse for sprogets mindste dele, og af fonologiens tilgang til sprogbeskrivelse. Således var lydudviklinger, formlære og syntaks i fokus når de sprogstuderende (mange nuværende gymnasielærere) skulle tilbydes viden om sproghistorie. Den bredere kontekst for sprog er imidlertid individ og samfund, krige og folkevandringer, rejser og kultur møder. I en mere moderne sociolingvistisk tilgang spiller den sociale kontekst en større rolle: man undersøger hvordan magtrelationer påvirker udviklingen af ordforråd og dialekter i samfundet, og hvordan dominerende gruppers sprogbrug vinder over mindre dominerende.

Sproghistorie er historien om relationer mellem de europæiske sprog, om dansk og de nordiske sprogs indbyrdes forhold, ordforråd og udtaleforskelle, om den primært politiske forskel mellem dialekter og sprog, om latinens indflydelse, form og udbredelse med romerske soldater og imperialistiske strategier, om Karl den Stores lovgivning på folkesprog. Sproghistorie handler også om middelalderens hoffer og troubadourer, om forholdet mellem England og Frankrig, den franske revolutions

håndhævelse af et fælles nationalt sprog for lighed og demokrati som havde undertrykkelse til følge. Den kan sætte fokus på romantikkens genopdagelse af folkesprogene og være afsæt for samarbejde med mange andre fag og discipliner. Sproghistorie er historiens vingesus forplantet i ord, vendinger, holdninger og lydudviklinger. Sproghistorien eksponerer sprogets dynamik og sociale kontekst og etablerer forbindelser mellem ordenes vandring og kulturhistorie og politik.

Ord som kulturbærere

De indoeuropæiske sprogs fælles oprindelse i sanskrit er almindeligt kendt og kan påvises i de mange ligheder i sprogenes grundlæggende ordforråd. Det kan være en sport at søge efter disse, og hertil en yderligere erkendelse at iagttage næsten universelle tendenser i ord og lyde som fx i anvendelsen af bilabialer til at danne et af de mest fundamentale begreber “*mor*” som hos de fleste folkeslag forbindes med suttede fødeindtagelse – og kys.

I det danske ordforråd findes cirka 2000 indoeuropæiske og fællesgermanske ord, alle fascinerende, grundlæggende vidnesbyrd om hvilke størrelser mennesker har været omgivet af og haft brug for at benævne, ord som *fæ* (gotisk: *fehu*, latin: *pecu*, sanskrit: *pasu*), *fader*, *moder*, *søn*, *datter*, *mand*, *blød*, *næse*, *bord*, *stol*, *okse*, *ade*, *ø*, *jord*, *nat*, *jeg*, *du*, *I*.

De fællesnordiske, østnordiske og særdanske ord udgør i alt cirka 1500 ord hvoraf nogle i dag er mindre frekvente, simpelthen fordi deres betydning dækker over fænomener fra en fælles lavteknologisk bondekultur eller fra en religiøs forståelse som i dag er på vej til at forsvinde mens de fleste stadig er almindelige: *bonde*, *dronning*, *nabo*, *lyng*, *gran*, *skov*, *ræv*, *gris*, *mørke*, *sky*, *vidne*, *arv*, *drab*, *himmerig*, *helvede*, *kød*, *grød*, *ost*, *bryllup*, *barsel*. Her kan eleverne både få et billede af ældre perioder og samfund, og de kan genkende grundlæggende funktioner og relationer (jf. Andersen 2007).

Via studiet af danske tekster og af de unges sprog i dag kan der sættes fokus på en række semantiske områder hvor andre sprog har haft eller har stor indflydelse på dansk. Nogle udtryk stammer fra tidligere århundreders kulturfremstød inden for militær, retsvæsen eller religion, og de fleste perioder henter inspiration inden for områder som mad, mode, musik og sport. I vor tid hentes der særligt mange ord inden for medier, teknik og elektronik, og endelig skabes der stadig nye lærde ord via latin.

Sprogpolitik: bevidst sprogudvikling?

Sprogpolitik og sprogløvgivning har ikke været aktuelle emner i Danmark før de seneste år. Den manglende diskussion skyldes måske at den førte sprogpolitik ikke

har været til diskussion fordi der har været konsensus om et-sprogpolitikken. Emnet er imidlertid kommet højt op på dagsordenen, også i medierne, fordi der reelt er sket et skred i sproganvendelsen, både i medierne, i erhvervslivet og i uddannelsessektoren. Der er med globaliseringen kommet fokus på domænetab inden for en række centrale områder i samfundet, herunder forskning, universitetsundervisning, teknik, musik og mode, blot for at nævne nogle af de områder som er berørt af den engelsksprogede internationalisering. I dag formuleres der sprogpolitikker på mange områder, men det har altid været svært at lovgive om hvordan mennesker skal tale sammen og på hvilket sprog det skal foregå. Sprog er identitet og sociale valg og dermed ikke en 'stiløvelse', men et kommunikationsredskab der skal fungere ud fra sociokulturelle og formidlingsmæssige hensyn. Det kan imidlertid ikke udelukkes at den tilbageholdende tilgang til sprogpoltiske beslutninger måske har ført til ringere vilkår for visse kulturer til fordel for engelsk som næsten altid er fællesnævner i tværnationale eller tværkulturelle sammenhænge.

Lande som Island og Frankrig er kendt for at have klare sprogpolitikker som til en vis grad implementeres. Således har Island indtil for nylig haft en sprogpolitik som har forsøgt at holde fremmedord ude af nationalsproget. Frankrig har flere gange lovgivet om sproget, og engelske gloser er blevet oversat til fransk. Der er grænser for, hvor meget engelsk musik der må spilles i radioen, og franske forskere skal bruge deres modersmål på konferencer. Fransk kultur støttes helt eksplicit på bekostning af engelsksprogede produktioner. Det Franske Akademi har en klart konservativ sprogholdning, og de mange reformer af den franske retstavning som er blevet foreslået op igennem det 20. århundrede, har ikke rykket mange accenter.

Undervisning i sproghistorie: komplekse valg

Gymnasielæreruddannelserne inden for fremmedsprog indeholder i dag meget sjældent en disciplin som sproghistorie. Fra at have været det første man stiftede bekendtskab med på 1. år i flere sproguddannelser ved Københavns Universitet omkring 1950, er det gået jævnt tilbage frem mod år 2000 hvor sproghistorie reelt var afskaffet på de fleste sproguddannelser, ligesom forskning inden for området i dag er yderst sjælden. På den baggrund er det paradoksalt at disciplinen nu er blevet genoplivet i gymnasiesammenhæng, og det giver nogle faglige udfordringer for de fleste sproglærere, ikke mindst når den forventes behandlet på tværs af alle sprog og sprogfamilier.

Sproghistorie er en undervisningsudfordring i gymnasieskolen. Det skyldes dels at disciplinens indholdsdimension er så uendeligt omfattende: det kan principielt handle om fænomener fra alverdens sprog, dels at der er så mange mulige beskrivelsesniveauer når det gælder sprog. Når der herudover åbnes for sammenligninger på langs og på tværs af sprog og sproggrupper, så er der lagt op til en både spændende og krævende underviseropgave. Næsten ingen undervisere kan da heller forventes at have det sproghistoriske overblik som en alment nysgerrig elev kan mani-

festere når man begynder at tale om hvor sprogene kommer fra, hvordan de hænger sammen, hvordan de udvikler sig og hvorfor. Hvis man sætter gang i fri association og nysgerrig refleksion fra elevernes side, er det nærmest en umulig opgave at besvare de mange spørgsmål om hvor ord, vendinger eller fremmedord stammer fra. Herved risikerer den interesse der i første omgang måtte være skabt, at gå fløjten.

Det kan derfor være en god idé at tage udgangspunkt i konkrete opgaver, tekster, lister, hjemmesider og andet materiale eller søgemuligheder. Hvis der ønskes en proces med invitation til fri association og spørgsmål, må eleverne guides til at arbejde med at finde svar selv, med læreren som konsulent. Sproghistorie kan for mange lærere være en god lejlighed til at fravælge ekspertrollen, uden at slippe det faglige greb.

Sproghistorie og viden om ords og udtryks oprindelse og sociale kontekst er væsentlige tilgange til sproglig og kulturel dannelse, både fordi det styrker sprogbevidstheden, forståelsen af sprogenes indbyrdes relationer og slægtskaber og deres nære sammenhæng med historisk og kulturel viden og udvikling.

Sproghistorie kan være en stærk motivationsfaktor for gymnasieelever og for sprogstuderende, og disciplinen må ikke udelades blot fordi den enkelte underviser måske føler sig usikker på området, men den må heller ikke undervurderes og lægges for generelt ud til elevernes mulige nysgerrighed, fordi den i for generelle doseringer og uden reel sproglig forankring alt for hurtigt bliver et alt for overfladisk bekendtskab.

Hvorfor sproghistorie?

Sproghistorie er ikke blot afsløring af sprogets funktioner i sociale eller dialektale sammenhænge eller nørdede lydudviklinger. Sproghistorie er noget så moderne som anvendelsesorienteret. Viden om etymologi og orddannelse er et nyttigt redskab i elevernes daglige arbejde med sprog og tekster og med forståelse af de mange nye begreber der dukker op i faglige og uddannelsesmæssige sammenhænge. Denne viden øger elevernes umiddelbare forståelse af fremmedord og lyst til at tilegne sig flere. Et næppe helt uventet udbytte af undervisningen i sproghistorie er at flere faglærere rapporterer at eleverne er i stand til at gennemskue og huske flere fremmedord samt at deres nysgerrighed og lyst til at knække koderne og tilegne sig de nye ord er vakt. De er bedre i stand til at gennemskue retoriske fælder og brug af fremmedord til pseudo-akademisk forførelse, hvad enten det finder sted i politikersprog eller i misforstået intellektualisme. Indsigt i sprogets historie kan føre til kritisk stillingtagen til moderne diskurser på tværs af fag og professioner: sproghistorie er en anvendelseorienteret disciplin med tværfagligt potentiale. Måske skulle universiteterne igen sætte fokus på området?

Litteratur

- Andersen, Hanne Leth (2006): *Sprog i bevægelse – almen sprogforståelse på tværs*. Århus: Systime.
- Winsløw, Carl (2006): *Didaktiske elementer: En indføring i matematikkens og naturfagenes didaktik*. Frederiksberg: Biofolia.